

INHOUD

Voorwoord door *Christopher Clark* • 9

Opmerkingen bij de tekst • 13

Politiek en bohème • 15

Begin februari 1919

Revolutie • 23

Twee feesten in München • 78

Begin februari 1919

Revolutie • 82

München na de moord op Eisner • 84

22 februari 1919

Revolutie • 92

De gebeurtenissen op de universiteit van München • 102

8 april 1919

Revolutie • 105

De derde revolutie in Beieren • 107
9 april 1919

Revolutiedagboek • 115
17 april 1919 • 115
18 april 1919 • 123

Revolutie • 126

Revolutiedagboek • 132
19 april 1919 • 132

Revolutie • 137

Revolutiedagboek • 139
20 april 1919 • 139
21 april 1919 • 142
22 april 1919 • 143

Revolutie • 144

Revolutiedagboek • 151
30 april 1919 • 151

Revolutie • 157

Revolutiedagboek • 159
2 mei 1919 • 159
4 mei 1919 • 167
10 mei 1919 • 172

Revolutie • 179

Münchense tragikomedie • 187
17 januari 1920

De Duitse revolutie van 1918-1919 • 193
Een historisch essay door Wolfram Wette

Noten • 213
Chronologie • 235
Verantwoording • 247
Fotoverantwoording • 249
Personenregister • 251

Politiek en bohème

(VAN ONZE A.B.-MEDEWERKER)

München, begin februari [1919]

Het raadsel van München – De oer-Beierse Eisner, Mühsam en Levien – De politieke bohème – Het communistengoed met tweeërlei liefdes – De invloed op het buitenland – Eisners vooruitzichten

Het is met de politiek in München op het ogenblik net zo gesteld als met de Münchensekunst. Je vraagt je af: waar zijn de inwoners van München of van Beieren? In de kunst stuitte je op Oost-Pruisische, op Württembergse, op alle mogelijke namen – en toch was het ‘Münchense’ kunst. En nu in de politiek? Het is echt niet nodig de minister-president in de schoenen te schuiven dat hij Galiciër is en aan zijn Duitse naam te twijfelen.¹ Hij heeft zelf toegegeven dat hij een Pruis is, zelfs een Berlijner. En

zijn belangrijkste tegenstanders ter linkerzijde, die in sommige kringen evenveel aanzien genieten als Eisner, want hij heeft aanzien, ook nu nog, nu de verkiezingen toch in zekere zin in zijn nadeel zijn uitgevallen! – ook zijn radicale tegenstanders zijn niet Beierse dan hij.² Erich Mühsam, de salonanarchist wiens ster in het Berlijnse Café des Westens rees en in München lange tijd een zachte literaire glans heeft uitgestraald (ondanks al het salonanarchistische licht daar) voor hij werke-

lijk bloedig en politiek rood begon te gloeien, Mühsam, die van nature altijd een sympathiek, behulpzaam, onoorlogszuchtig wezen is geweest en over wiens revolutionaire heldendom je ook nu nog graag zou willen glimlachen, als het tegelijk niet zo'n verwarrende en dreigende indruk maakte, is bekend genoeg als Berlijnse W-plant.³ Dat wil zeggen, hij is daar eerst naartoe overgeplant. Opgegroeid is hij als zoon van een apotheker in Lübeck in de toentertijd nog zo stille Hanzestad.

Een nieuwe verschijning is doctor Levien – zoals uit München gemeld, is Levien dezer dagen gearresteerd, hij speelt hier in de a.- en s.-raad en in het kamp van Spartakus een hoogst serieuze rol en is voor de regering, die uiteraard geen martelaren wil creëren, meer dan lastig.⁴ Om het meteen maar te zeggen: Levien is geen Russische Jood, er stroomt Germanenbloed

in zijn aderen, met machtige gebaren schudt hij zijn blonde lokken, zijn ogen schieten vuur vanuit blauwe ogen, hij pulkt met zijn linkerhand aan de dichtst bij het hart zittende knoop van zijn veldgrijze uniform, als hij zich, heftig met zijn omhoog- of vooruitgestoken rechterarm gebarend, tegen de bedenking verweert dat hij een buitenlander is en dus niet mee mag praten. Zo heb ik hem althans gezien en gehoord op een bijeenkomst waar hij tegen de 'reactionaire' Eisner tekeerging. Maar toen hij daarna de arme, verketterde bolsjewisten in de juiste kleuren afschilderde, namelijk in de roze zachte kleuren die de mensheid gelukkig zullen maken, en plotseling geconfronteerd werd met de andere bedenking, namelijk waar hij zijn kennis van de Russische omstandigheden vandaan haalde, ging hij even overtuigend en even heftig gebarend als bij zijn eerder

geuite 'Ik heb als Duitser aan het front gestaan!' nu tekeer met een 'Ik ben in Rusland geboren!' Zo Beiers is deze volksleider dus ook niet. Nee, hij is als zoon van een Duitser in Rusland geboren, hij had Russische lucht ingeademd, en ook al snel Russische gevangenislucht. Hij was piepjong in de Russische revolutionaire beweging beland, knoopte in de gevangenis nauwe betrekkingen aan met een Russische revolutionaire vrouw en ging later met haar naar Zürich; beiden studeerden er en gingen helemaal op in de zonderlinge sfeer van het Russische Zwitserland – midden in de bekende Duitse, Franse en Italiaanse delen van het land heeft er altijd een Russisch en Engels Zwitserland bestaan. Net voor de oorlog kwam Levien pas op de gedachte dat hij nu eindelijk, op het allerlaatste ogenblik, zijn militaire dienstplicht eens moest gaan vervullen, wilde hij de

Duitse nationaliteit niet verliezen. Een vriend van hem schilderde een aanlokkelijk beeld van München, hij meldde zich aan bij de Leiber hier, en toen brak de oorlog uit.⁵ Hij heeft echt even aan het front gestaan en heeft ook een lichte verwonding opgelopen; maar daarna heeft hij lange tijd in het etappegebied in het oosten dienstgedaan, in zijn vaderland. Er wordt gezegd dat hij is teruggeroepen omdat hij in het oosten te goede contacten had met de bolsjewisten. En nu is hij een uiterst radicale volksleider in München.

Het raadsel van München. De Beier is trots op zijn volksaard en staat afwijzend tegenover alles wat vreemd is, vooral alles wat uit het noorden komt en wat hij graag samenvat onder de verzamelnaam 'Pruisisch'. En nu regeren ze ieder in hun eigen Münchense kring, de heren Eisner, Mühsam en Levien! Er is geprobeerd het raadsel

simpel op te lossen. Van Eisner is wel gezegd (en voor Levien geldt hetzelfde in nog sterkere mate) dat hij in München aan de macht is, omdat hij fel ten strijde trekt tegen Berlijn. Dat speelt zeker een rol. Eisner heeft zich, althans een aantal malen, beroepen op het Beierse particularisme; en als Levien tekeergaat tegen de bloedhonden Ebert en Scheidemann, tot wier gelederen nu ook opperbloedhond Noske toegetreden is, dan zijn het Berlijnse moordenaars en bloeddorstige Pruisen.⁶ Maar niettemin: het wezen van beide mannen is zo door en door on-Beiers, en vooral ook hun dialect, wat hier een grote rol speelt, dat alleen het anti-Pruisische aspect niet voldoende grond kan zijn voor hun leidende rol.

Nee, het is met de Münchense politiek net zo gesteld als met de Münchense kunst: je hoeft er geen geboren inwoner van Beieren of van München voor te

zijn. En dat is meer dan een vergelijking, het is hetzelfde! Daar ligt namelijk de oplossing van het raadsel. Bij andere revoluties, in andere tijden en op andere plaatsen komen de leiders van de straat, uit fabrieken, uit redactie- en advocatenkantoren. In München zijn ze vaak afkomstig uit de bohème. Maar je moet er wel rekening mee houden – en daar ligt een taak voor de toekomstige cultuurhistoricus en de romanschrijver – dat tijdens de oorlog het begrip ‘bohème’ en de connotatie ervan verbreed zijn. Vóór 1914 was je als bohemien schrijver of schilder of journalist of musicus. Dat kun je nu ook nog wel zijn, als hoofd- of als nevenberoep. Maar je bent ook politicus geworden, of econoom; simpeler en duidelijker uitgedrukt: je interesseert je nu ook heel erg voor sluikhandel en zwendel, je interesseert je (meestal in negatieve zin) voor de relatie van het indi-

vidu en het leger, je richt als het ware je aandacht in het algemeen ook op wat vroeger esthetisch verwerpelijk was en boven de streep in de krant stond.⁷ De band tussen bohème en politiek hier in München is nauw. Is Eisner niet op en top bohemien, voelt hij zich geen kunstenaar en schrijver, zoals hijzelf steeds weer benadrukt? Van de bohème verwachten de mensen in München niet dat ze Beiers is; misschien vinden de Münchenaren echt Münchens bloed dan juist wel een nadeel. *De bohème in München is een vreemdelingenlegioen*, dat erop na gehouden wordt voor het vermaak, voor de lol van de burgers van München. En nu is het artistieke vermaak vervangen door de politieke lol...

Dat klinkt allemaal komisch en hoogst overdreven. Maar wie er ernstig over nadenkt, zal ontdekken dat het zo overdreven nog niet is, dat ik hier alleen

aandacht vraag voor een belangrijke factor in de huidige politiek, even helemaal op zichzelf beschouwd, ontdaan van alle franje, naakt, en daarmee, om het op de royale manier van de estheten te zeggen, geprofileerd. En wat het komische betreft, dat is zeker in overvloedige mate aanwezig. In een van die verbrede bohémekringen, van waaruit de weg naar Eisners spreekkamer makkelijk te vinden is, vertelde onlangs een aardige, frisse, blonde jongen me: 'Wij zijn communisten, we hebben bij Augsburg een boerenbedrijf gekocht om ervan te gaan leven en het bewijs te leveren dat we in een nieuwe gemeenschap, vredig en zonder geld, paradijselijk kunnen leven.' Ik vroeg hem of je erbij mocht als je een deel van de kosten zou betalen, als je je in zekere zin zou inkopen, als in een tehuis. Nee, dat kon niet met geld. 'Maar hoe doet u het dan?' – 'We hebben het

geleend, we hebben zelf helemaal niets, we zijn al heel lang goede vrienden, en wie een weldoener heeft helpt de anderen een handje.’ – ‘Zitten er onder jullie ook boeren?’ – ‘Een tuinierster; de anderen zijn studenten, kooplieden, en wat de bourgeoisie “ontspoorden” noemt.’ – ‘Er zitten dus ook vrouwen in uw gemeenschap?’ – ‘Tot nu toe twee.’ – ‘Hoe staat uw communisme tegenover de vrouw?’ – ‘We wijzen het wettelijke huwelijk af als een vorm van betaalde prostitutie. Voor de rest kennen we twee stromingen, die het nog niet met elkaar eens zijn. De ene stroming wil een vrije samenleving met stelletjes, in de zin van het oude vrije huwelijk. De andere stroming wil het seksuele helemaal overwinnen, het mag geen wezenlijke rol meer spelen.’ – ‘Hoe dan?’ – ‘We leven allemaal in een vriendschappelijke seksloze gemeenschap; als het beest

bij twee mensen losbreekt, dan voeden ze het beest even, en daarna is alles weer als voorheen. Dat is verder niet van belang, het is onbeduidend, maar wel een overwinning op het geslachtelijke. Zo denken wij, vooruitstrevenden. Maar zoals gezegd: er bestaat nog wel verschil van mening over.’ – ‘En hoe denken de twee dames in uw gemeenschap daarover?’ – ‘De tuinierster hoort bij de oude stroming, de studente bij de nieuwe...’

Inderdaad, dat is heel komisch, en het is slechts één voorbeeld uit vele. Maar er zit wel degelijk bittere ernst in die vermenging van bohème en politiek. Ook daarvan een voorbeeld. Een Italiaanse journalist, verslaggever van een grote krant, is van Innsbruck naar München gereisd en beweegt zich hier vrijelijk om verslag te doen van de Duitse sfeer en de Duitse toestanden. Duits kan hij niet, maar in die bohème-

kringen begrijpt menigeen Italiaans. In die kringen heeft de man een behulpzame gids gevonden, in die kringen verzamelt hij indrukken, waarover hij reportages zal schrijven, die hij trouw naar Turijn stuurt. Ik was erbij toen een enthousiaste Spartakusman bij de thee de Duitse toestanden uitlegde. Wij moeten en zullen de dictatuur van het proletariaat krijgen. Er moet alleen nog wat voorlichtingswerk verricht worden. Dan zullen alle imbeciele ambachtslieden, boeren, artsen en geleerden – kortom, iedereen die zich nu nog burgerlijk noemt – verbaasd en verrukt inzien dat ze helemaal geen burgers zijn, dat ze in werkelijkheid zelf proletariërs zijn, dat ze dus deelnemen aan de ten onrechte gevreesde en geminachte dictatuur van het proletariaat. In Duitsland hebben we hoogstens 100 000 burgers, bourgeois, kapitalisten. Zij hebben al het stem-

vee, dat het reactionaire nationale parlement gekozen heeft, deels gekocht en deels in domheid en onwetendheid gehouden. De dictatuur is alleen tegen die 100 000 gericht, en er mag dan misschien wel wat bloed vloeien, op een paar druppels meer of minder komt het niet aan. Daar moeten we doorheen op weg naar het zuivere socialisme, net als de voorbeeldige bolsjewisten, die door een leugenachtige pers zwart worden gemaakt... En dat allemaal bij de thee, en dat allemaal in zeer gebrekkig Italiaans, en dat allemaal aan het buitenland gericht...

Overigens heeft Kurt Eisner het wellicht aan dat radicalere deel van de politieke bohème te danken als hij – waar het erg naar uitziet – ook na het bijeenkomen van de Landdagvergadering het roer in handen blijft houden, hoewel de stemverhouding niet gunstig voor hem is.⁸ Hij is al

een beetje naar rechts opgeschoven om niet bij voorbaat de mogelijkheid te verprutsen verder te regeren. Hij wordt anderzijds ook flink op de huid gezeten door Spartakus. Maar ondanks alle vijandschap kan hij toch overweg met die radicalen, want ze vinden elkaar door hun afkomst, door hun voormalige kring, door hun bohemiennatuur. En zo kan er waarschijnlijk een soort vrede bewaard blijven, zolang Eisner, zelfs een gematigde Eisner, regeert. En dat terwijl tussen alle burgerlijke partijen en

de Münchense bohéméralen op geen enkel moment vrede kan heersen. Als Eisner blijft, mag hij Levien en Mühsam dankbaar zijn. Ze hebben hem door hun oppositie nader tot de burgerij gebracht. Tegelijk voelt de burgerij dat Eisner beschermend tussen hen en de mensen om Levien en Mühsam in staat. Die ruziën alleen maar met hem, maar vallen hem niet serieus aan. Daarvoor voelen ze zich toch te zeer met hem verwant. Vijandige broeders, maar broeders in de bohème.